

## A székelyek történelmi intézményeiről.

(3-ik és befejező közlemény.)

### V.

#### Honvédelem.

A székelysége széleskörű jogaival szemben nagyarányú kötelezettség háramlott: *honvédelmi és hadakozási kötelezettsége*. Minden székely született katona s ifjú korától vénségéig hadköteles volt. Mint az ország nemesei kötelesek voltak a királyi vagy fejedelmi seregben fejenként szolgálni.

Az erdélyi három nemzetnek Mátyás király által megerősített hadfelkelési szabályzata 1463-ból így rendelkezik felőlük:

A székelyek régi szokásuk szerint a hadseregbe nemzetök két harmadát tartoznak küldeni, egy harmada minden eshetőségre otthon maradván. Hadrakeltésük vagy véres kard körülhordozásával, vagy a székelyek ispánja levelével történjék. Midőn a szükség hirtelen felkelést kíván, a székek kapitányai dobokkal vagy száldobokkal (zaldobonibus) és a tűzhalmokon meggyújtott máglyákkal keltse fel a népet s a ki erre fel nem kél, fejét veszítse. A székek kapitányai tartoznak béke idején nem ritkán szemlét tartani a fegyverek és egyéb hadi készlet felett.<sup>1</sup>

II. Ulászló 1499-ben kiváltságlevelében így írja le a székelyek hadkötelezettségét:

Midőn a király kelet felé, azaz Moldva ellen személyesen vezet hadat, a székely lovagok és gyalogok fejenként tartoznak az egész sereg *előtt* járni és a határszélen túl 15 napig saját költségükön bevárni az ütközetet, aztán visszajövet a királyi sereg *mögött* járni. (A székely tehát elő- és utóvéd volt, mint a kabarok vagy a bese-

<sup>1</sup> Sz. O. I. 198.

nyők.) Midőn a király kelet felé helyettesét küldi, akkor a székelyeknek fele tartozik vele menni. Ha a király dél felé, t. i. a havas-elvi részek ellen személyesen vezet hadat, a székelyek fele megy vele elő- és utóvédül. A király helyettesével arra felé ötödrészüket tartoznak küldeni. Nyugat felé a király mellé 10 telkes székely egyegy zsoldost küld, a király helyettese mellé buszadrészöket s ugyanennyit, ha a király észak felé személyesen vezet hadat. A székelyekkel minden székéből egy kapitány megy a főemberek közül. Védelmi háborúra tartoznak mindnyájan fölkelni s a haza védelmezésére folytonosan őrködni. A ki a táborból megszökik, vagy a seregben zavart támasztana, fejét veszítse s ingó java a királyra és tisztjeire szálljon. A ki otthon marad, azt az ispán a székelyek főembereivel büntesse meg és birságolja. A lustrumok alkalmával a székely főemberek zsellérei és a földönlakók s az olyan szegények, kiknek 3 frt ára ingóságuk nincs, valamint a városok és mezővárosok lakosai támadó háború alkalmával felmenthetők, de ha az ellenség az erdélyi részeket támadta meg, akkor azok is kötelesek a székely ispán felhívására táborba szállani.<sup>1</sup>

Oláh Miklós szerint (1540 előtt) könnyen összeírhattak ötven-ezer fegyverest, sőt többet is.<sup>2</sup> Verancesics harmincz ezeret ír, a nélkül, hogy házaikat védelem nélkül hagyják. Többnyire lovon katonáskodnak, katonai ékességgel nem tündökölnék, de számerejükbe és régi vitézségökbe bizakodva keményen harezolnak. Ha hamar csatára nem kerül a dolog, a táborozást megunva, lassanként elszélednek. Táborozási kötelezettségükre nézve azt írja, hogy ha kelet vagy éjszak felé a határon túl kell támadni, vagy a haza határai között védelmi háborúba hadakozni, mindnyájan fegyvert fognak s addig harezolnak, míg a háború tart; nyugati ellenségre tizedrészöket küldik s tizenötöd napon túl nem maradnak táborban; déli ellenségre fele részök megy s addig harezolnak, a míg csak bírják.<sup>3</sup>

Ferdinánd követei szerint (1552) a székelyek kötelesek a királylyal fejenként hadba menni s ingyen szolgálni egy hónapig. Ha

<sup>1</sup> Sz. O. III. 138. stb. 1.

<sup>2</sup> Hungaria et Attila 195.

<sup>3</sup> Verancesics munkái I. 141.

addig a harez nem dőlt el, a hónapon túl zsoldot kapnak, ha a király őket a hadseregnél akarja tartani. Ezen kívül 100 lovasnak állandóan a királyi udvarban kell lennie, kiket évenként háromszor föl kell váltani.<sup>1</sup>

A marosvásárhelyi országgyűlés 1545-ben a felfegyverkezést így szabja meg: Azok a lófők, kiknek 50 frt (ma több mint 1000 frt) értékű vagyonuk van, lovat, sisakot, pánczelt, dárdát tartsanak. (Ezek tehát nehéz lovasok, pánczélosak) A kiknek 15 frtnyi értékük van, azoknak lovuk, paizsok, dárdájok legyen. A többi lófőknek legalább lovuk legyen.<sup>2</sup> (Fegyvert ezek, úgy látszik, a fejedelemtől kaptak).

A székely támadást követő 1562-iki segesvári országgyűlés úgy rendezte a székelyek hadkötelezettségét, hogy „az főnépek és lófejek lovakkal, pánczéllal, sisakkal, paissal, kopjával hadakozóképen jó móddal készen légyenek mindenkor.“ A lófők „egy hónapon az ő költségeken éljenek, azután mű nekik (mondja a fejedelem) minden óra segítségül egy-egy forintot adatunk. Az főnépek is az ő rendeknek és állapotjoknak mivolta szerint, ki három lóval ki négygyel, ki ötten legyenek készen jó szerrel, kiknek mű esztendő által egy-egy lóra 8-8 forintot adatunk nyargalásul (t. i. békében), mik r penig országunk szüksége kívánja és szolgálatban lesznek (t. i. hadban), 2-2 forint hópénzt adatunk nékiek.“<sup>3</sup>

A harmadik rend általános hadkötelezettsége (jobbágyokká tétetvén) megszűnt, de a fejedelem a tehetősebbek közül kiválasztott némelyeket és „veres drabant“-tá tette, hogy mint gyalogkatonák szolgáljanak.

Az 1601-iki felszabadítás után a községnek, az u. n. szabadosoknak, ismét katonáskodnia kellett, a mi alól sokan úgy vonták ki magukat, hogy jobbágyúl kötötték le magukat főembereknek és lófőknek, úgy, hogy az 1622-iki országgyűlésen törvényt hoztak, hogy „senki szabad székely el ne köthesse és adhassa magát, ha ki eladta volna is felszabaduljon és bármikor szolgálatjok kívánatik, személyük szerint a hadba menjenek, ha ki penig elnegligálná azt, szabadsága elvétessék és jobbágygyá tétessék.“<sup>4</sup>

<sup>1</sup> Sz. O. II. 100.

<sup>2</sup> Sz. O. V. 58.

<sup>3</sup> Sz. O. II. 162.

<sup>4</sup> Sz. O. IV. 213.

A XVI. század végétől a fejedelmek a hadjáratokban szerzett érdemekért a székelyeknek nemességét, lőfőiségét, puskás lovas-ságot (ez új!) és darabontságot kiváltság-levelekkel osztogatnak.

Igy Báthory Zsigmond 1595-ben és Báthory Gábor 1611-ben a havaseli hadjárat alkalmával, Bethlen Gábor és Rákóczy György a magyarországi hadjáratok idején tömegesen emelnek az alacsonyabb rendből magasabbra székely vitézeket. Egyik rendből a másikba átlépés többé nem a vagyon alapján történik, hanem fejedelmi kegygyel.

Ilyen átalakulásokon mentek át a székelyek jogai és kötelezettségei a XVII. század végéig.

## VI.

### A székelység új kora. Határórség.

Az erdélyi fejedelemség megszűntével Erdélynek a Habsburg-ház alá jutása s a gubernium felállítása új korszakot jelöl a székelység történetében is.

A Lipót-féle 1691-iki diploma ezt mondja a székelyekről:

„A székelyek eme legharciasabb nép (Siculi, genus hominum bellicosissimum) mint eddig voltak, úgy ezentúl is mentesek legyenek minden adófizetéstől, minden katonai elszállásolás terhétől, birtokaik után a (melyeket hadfölkelés kötelezettsége mellett bírnak) tizedfizetéstől és egyéb szolgálmányoktól. Ezek ellenében azonban a haza védelmére saját költségükön katonáskodni tartoznak ezután is. A székely jobbágyok nem értetnek ez alá.“<sup>1</sup>

Ez képezte a székelyek adómentessége alapját a gubernium korában. Ez azonban a valóságban nem érvényesült, mert az országos adók növekedésével a székelyeknek is el kellett vállalniok egyrészt az adóból.

Lipót diplomája az adót háborús időben 400,000 frtban állapította meg. Ebből a székelység 1692-ben „jóakaratából“ elvállalt 22,000 frtot. Az adó a század végén egy millióra növekedett, melynek a székelyek már tizedrészét fizették s 1702—1703-ban már nyolczadrészét, „atyafiságos indulatból.“

<sup>1</sup> Szász K.: Sylloge Tractatum 125 l.

A gubernium 1698-ban már maga is elismeri, hogy „az elmúlt zürzavaros időben az nemes székely natio erejénél feljebb terhelte-tett.”<sup>1</sup> 1701-ben a székely követek tiltakoznak az adó rendszeressé válása ellen s mindig csak az adómentesség joga fentartásával vállalják el az adófizetést.

A székely székek úgy osztották fel maguk közt az adót, hogy Háromszék fizetett 33%-ot, Udvarhelyszék 26%, Marosszék és Csíkszék 17—17%, Aranyosszék 7%-ot (1700-ban). Birtokos nemes ember, a kinek legalább 2 jobbágya volt pénzádot nem fizetett (jobbágya igen), a szabadszékely rendszeren fizetett, a jobbágy felényi adót fizetett. Az adókulesot a marhaállomány (ökör) képezte. A jobbágytalan nemesek és marhás szabadosok ökreit egyesével írták össze, a vagyontalan szabadosokét kettesével, a marhás jobbágyokét kettesével, a marhátlanokat négyesével. Ezek voltak az egységyszámok.

A Rákóczi-forradalom alatt (melyben a székelyek a szabadságért lelkesen harcoltak) a háború, pestis megtizedelte a lakosokat, a marhavész elpusztította vagyonukat. A mi megmaradt „elvitte a rettenetes porciózás“ (t. i. az adóvégrehajtó)<sup>2</sup> A kurucz háború után a fegyvereket elszedték s a székely falvakat is megszállotta a német katonaság, mely a népen rémes istenverése volt. A székely jogokon újabb rést ütöttek azáltal, hogy a főkapitányságokat a székeken többé nem töltötték be, tehát eltörölték a katonai szervezetnek legfőbb képviselőjét.

1715-ben már az erdélyi adó ötödrészét fizették a székelyek.

Az 1717—19-ig dühöngött rémitő pestis szárazság és éhhalál majdnem felét áldozatul ejtette a Székelyföld lakosságának. Csíkban pl. e 3 év alatt 25 faluban 11,348 halottat temettek s életben maradt 14,438.<sup>3</sup>

A székelyek adója 1730-ban 17%-ban állapított meg, tehát hatodrészt fizették az ország adójának.

Mária Terézia háborúi ismét igénybevétték a székely vitézséget. 1741-től 45-ig újra meg újra megindul a hadi készülődés. A székelyekre nagy súlyt fektettek. „Az egész nemes székely natio egy

<sup>1</sup> Jakab E. és Szádeczky Lajos: Udvarhelym. története 407.

<sup>2</sup> Cserei hist. 475.

<sup>3</sup> Udvarhelymegye története 458.

különös sereget fog constituálni — írja a gubernium 1745-ben — jól vigyázzanak, nehogy a székely natio azt a szép enconiumát (dicséretét) mely a (Lipót-féle) diplomában íratik elveszesse, mert a nemes vármegyék seregeit vagy vizsgálják, vagy nem, de a nemes székelynatio seregét odaki sokan fogják observálni.<sup>1</sup>

A székelyek meg is feleltek a várakozásnak s régi dicsőségüket új babérral ékesítették az osztrák örökösödési, majd a porosz elleni harcokban.

A székelyek régi vitézségének újra felesillanása adhatta azt a gondolatot a bécsi intéző köröknek, hogy a székelységből határőrséget szervezzenek. Buccow Adolf lovassági tábornok 1761. elején Erdélyben katonai főparancsnokká és a székely határőrség szervezésére kir. biztossá neveztetvén ki, 1762-ben megkezdette a székelység fegyver alá összeírását. A dolog nem ment könnyen, mert a nép vonakodott az állandó katonáskodás szokatlan terhétől. Mária Terézia rendelete önkéntes katonáskodást akart, Buccow erőszakkal mérték alá fogott minden lófő- és közszékelyt. A nép azt felelte, hogy ők mindig szabadok voltak s katonáskodni is nem rendeletre, hanem törvények és kiváltságaik értelmében szoktak, honfitársaik vezérlete alatt. Mindennek daczára a székelyek, még az armalisták is, besoroztattak a határőrségbe.

Az elkeseredett nép megpróbálta az ellenállást, de sor-katonaságot vezettek ellenünk s Mádéfalván 1764. január 7-én hajnalban megtámadták az ott összegyűlt székelységet s a Siculicidium név alatt ismert gyászos emlékü vérkeresztséget rendezték a székelység igába hajtására. Az összeírt székelységből aztán két gyalog- és egy huszárezredet szerveztek 4—4000 tényleges katonával, német ezredek alatt, főparancsnokul megnyerték gróf Gyulai Sámuel.

A Siculicidium s az erőszakos katona-állítás a csiki székelység egy részét Moldovába kibujdosásra készítette, ezekből alkotta aztán gr. Hadik András Bukovinában, mint az új osztrák tartomány kormányzója, az ottani székely falvakat.

A székely határőrség intézménye átalakította a Székelyföld közéletét s kihatással volt a magán-, társadalmi és jogviszonyokra is. Nehezen törődött bele a nép az új rendszerbe s midőn II. József

<sup>1</sup> U. ott 482.

esászárr halálával az alkotmányos reform-mozgalmak megindultak, a székelység a határórség eltörlését követeli, de hiába.

A francia háborúk alatt a székely vitézek diadalmas harcokat vívnak a külföldi harcsteren. Az újra feléledt katonai szellemnek köszönhetjük, hogy a székelyek legutóbbi nagy nemzeti küzdelmünk, az 1848/49. szabadságharc idején újra bebizonyították, a mit Báthory Zsigmond írt 1601. szabadság-levelükbe, hogy „még virágozik lelkünkben az ősi hun erő és dicsőség.“ A magyar nemzet érzelmeinek leghívebb tolmácsolója méltán zenghetette el róluk, hogy:

Csak nem fajult el még a székely vér  
Minden kis cseppje drága gyöngyöt ér!

\* \* \*

E drága gyöngyök, a székelyek vére bőven omlott a magyar haza védelmében a négy világtáj minden részében. Elmondhatták a székelyek már 1499-ben, hogy „minden hadjáratban és táborozásban ott voltunk az ország védelmére s a mi őseink vére különböző országokban, t. i. Moldvában, Havasalföldén, Rác-, Török-, Horvát-, Bolgárországban (hozzá teheték volna, hogy Cseh- és Morvaországban, Ausztriában s az elfoglalt Bécsben) bőven omlott és a mi vérünkkel patakok folydogáltak, tagjainkból és esontjainkból pedig halmokat hánytak.“<sup>1</sup>

E drága gyöngyök az újabb időben egyenként és tömegesen peregnék le a magyar nemzet testéről és pedig olyanok közé, a kik építő-anyagnak: kavicsnak nézik a gyöngyöket.

Idegen állam politikusa, egy angol író (Fitzgerald) is felismerte a helyzetet és megírta néhány év előtt, hogy Erdélyt a székelyek tartották és védelmezték meg a múltban s tarthatják meg a jövőre is magyarnak.

Valóban a történelem arra tanít, hogy a székelyek voltak, a kiknek erős gátján megtört kelet népadata, a besenyők, kunok, tatárok, törökök Magyarország eltiprására irányuló erőfeszítése.

<sup>1</sup> Székely-egyleti képes naptár 1893. évf. Báthory István erdélyi vajda és székely ispán bukása: Szabó Károlytól.

Erdély volt Magyarország keleti védőbástyája századokon át s a Székelyföld ennek legkimagaslóbb őrtornya, a hol a veszély idején felgyújtották a Tűzhalom nevű hegyeken a máglyákat s a nép, az istenadta nép, dobokat és „száldobokat“ verve, süvegjébe virágot tűzve s dalolva a harezmezején — ment a halálba, vagy a szabadságba.

Ezt a népet elesni engedni: nemzeti bűn; ezt megmenteni fentartani a jövődöbéli honvédelem magasztos művére — nemzeti érdem.

A magyar nemzeten, a magyar államon, kormányon és társadalmon áll: bünt követni el, vagy a honfiai érdeknek babérműzőjével övezni homlokát.

SZÁDECZKY LAJOS.